

Lietuvos ekonominis augimas: ilgalaikiai strateginiai sprendimai

Aleksandras Vasiliauskas

Profesorius socialinių mokslų habilituotas daktaras
LMA Ekonomikos institutas
Goštauto g. 12, LT-2600 Vilnius
Tel. (370 5) 261 76 30
El. paštas: mtc@ktl.mii.lt

Straipsnyje glaustai aptariami Lietuvos ekonominio augimo pagrindiniai strateginiai sprendimai, numatyti šalies ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikės strategijos projekte, kurį Lietuvos Respublikos Vyriausybės pavedimu parengė Ūkio ministerijos suformuotos mokslinių ekspertų darbo grupės. Autorius rengė šiai strategijai metodinę-organizacinę koncepciją, buvo vienas iš metodinių darbų vadovų ir tiesiogiai dalyvavo rengiant strategijos projektą.

Įvadas

2002 metų pradžioje 14 mokslinių ekspertų grupių, kurias Lietuvos Respublikos Vyriausybės pavedimu suformavo ir jų darbą organizavo Ūkio ministerija, parengė pirmą po šalies nepriklausomybės atkūrimo ekonomikos plėtros ilgalaikės strategijos projektą [1–3]. Rengiant strategijos projektą vadovautasi plačiai žinomo amerikiečių mokslininko M. Porterio nacionalinio konkurencingumo tyrimais [4]. Remtasi mokslo leidiniuose publikuotomis pagrindinių metodologinių principų ir svarbiausių strateginių sprendimų nuostatomis [5–9]. Vėliau į strategijos projekto rengimą įsitraukė valstybės institucijų specialistai. Visuomenė plačiau galėjo dalyvauti šiame procese per specialiai sukurtą interneto svetainę „Kviečiame pasvarstyti“ [10]. Ilgalaikės strategijos projektui pritarė Lietuvos

Respublikos Vyriausybė ir pateikė jį Lietuvos Respublikos Seimui.

Šalies ekonomikos ilgalaikės plėtros strategiją įforminantis dokumentacijos kompleksas sąlygiškai suskaidytas į bendrosios strategijos dokumentą ir 13 specifinių strategijų dokumentus. Bendrosios strategijos dokumente apibendrintai pateikiama šalies ekonomikos vizija, ekonomikos plėtros valstybės misija ir strateginių tikslų formuluotės, svarbiausi valstybės veiksmai ir pagrindinės priemonės įgyvendinant strateginius tikslus. Specifinių strategijų dokumentai pateikia strateginius sprendimus kai kurioms ekonomikos plėtros sritims: ekonominis augimas, ekonomikos struktūrinė ir regioninė plėtra, tarptautiniai ekonominiai ryšiai, energetikos, informacinių technologijų ir telekomunikacijų plėtra, ūkio šakų (pramonė, žemės ūkis, statyba, transportas ir t. t.) plėtra, smulkaus ir vi-

utinio verslo plėtra, socialinės plėtros ir užimtumo bei gamtos saugos ekonominiai veiksniai.

Šalies ekonomikos plėtrą sintetiškai apibūdina ekonominis augimas, kurio tempas tradiciškai matuojamas realaus bendrojo vidaus produkto metinio prieaugio santykiniu rodikliu. Šiame straipsnyje atliktas pagrindinių šalies ekonominio augimo svarbiausių ilgalaikių strateginių sprendimų apibendrinimas. Aptariami ekonominio augimo ilgalaikės strategijos aspektai esminiai klausimai: strateginis šalies situacijos vertinimas, šalies ekonomikos vizija, ekonomikos plėtros valstybės misija, strateginiai tikslai ir jų įgyvendinimo priemonės bei veiksmai.

1. Situacijos strateginis vertinimas: silpnybės, stiprybės, grėsmės ir galimybės

Šalies ekonomikos plėtros, tame tarpe ir ekonominio augimo ilgalaikiai strateginiai sprendimai remiasi strateginės analizės rezultatais. Strateginės analizės objektas yra šalies ekonomika ir jos išorės aplinka, siekiant atskleisti vidaus ir išorės veiksnius, lemiančius šalies ekonomikos funkcionavimo ir plėtros sąlygas bei galimybes. Ji siejama ne tik su susiklosčiusia dabar situacija, bet ir apima retrospektyvų ir perspektyvų periodus, kartu ir prognozavimą. Sritys ir problemos, kurias tikslingai nagrinėti giliau ir plačiau, strateginei analizei atrenkamos pagal svarbiausius šalies ekonomikos plėtros veiksnius. Tokie veiksniai gali būti identifikuoti analizuojant užsienio šalių patirtį ir ypač tų šalių, kuriose ilgą laikotarpį buvo pasiektas labai didelis ekonominio augimo tempas (pavyzdžiui, Airija, Suomija, Švedija, Danija, Norvegija, Pietų Korėja, Taivanas ir kt.). Strateginės analizės rezultatai apibendrinami su SSGG (SWOT) analizės pagalba, santrumpa SSGG lietuvių kal-

ba (SWOT anglų kalba) išsifruojama taip: stiprybės (*Strengths*), silpnybės (*Weaknesses*), galimybės (*Opportunities*), grėsmės (*Threats*).

Rengiant Lietuvos ekonomikos plėtros strategijos projektą, ekspertų grupėms nebuvo duota laiko atlikti išsamesnius specialius mokslinius tyrimus, o pasikliauta ekspertų grupių dalyvių patirtimi. Ekspertų grupės specifinių strategijų dokumentuose pateikė ir argumentavo atitinkamų ekonomikos plėtros sričių silpnības, stiprybes, galimybes ir grėsmes. Bendrosios strategijos dokumente pateikti SSGG analizės keturi aspektai gauti apibendrinant specifinių strategijų medžiagą.

Nesant galimybių šiame straipsnyje plačiau aptarti strategijos dokumentuose pateiktus SSGG analizės rezultatus, pateiksimė tik svarbiausias su šalies ekonominio augimo ilgalaikiais strateginiais sprendimais susietas stiprybes, silpnības, galimybes ir grėsmes.

Stiprybės:

- Lietuva įveikė itin sudėtingą perėjimą į rinkos ekonomiką laikotarpį ir dabar yra funkcionuojančios rinkos ekonomikos šalis: sukurta svarbiausios rinkos institucijos ir ekonomikos augimo prielaidos (įstatymo valdžia, konkurencijos sąlygos ir privati nuosavybė), susiformavo verslininkų sluoksnis;

- Lietuva yra atviros ekonomikos šalis, įgyvendinanti į eksportą orientuotas besivejančios plėtros modelį;

- kvalifikuota ir pigi darbo jėga, turintieji aukštąjį ir specialų vidurinį išsilavinimą yra sparčiausiai didėjanti ekonomiškai aktyvių gyventojų kategorija;

- Lietuva turi būtinų sparčios technologinės pažangos prielaidų: taikomųjų mokslų potencialą, gamina kai kurių aukštųjų technologijų gaminius ir paslaugas, pramonėje naudoja daugelį fundamentinių technologijų;

- tranzitui palanki geografinė padėtis, patenkinamos klimatinės sąlygos stabiliam žemės

ūkiui, neblogai išplėtota fizinė infrastruktūra, stiprus statybos sektorius, geografiškai tolygiai išdėstyti didieji ir mažesni miestai.

Silpnybės:

- Lietuva ženkliai atsilieka nuo ES šalių pagal ekonominio išsivystymo lygį, ir egzistuoja realios galimybės įveikti šį atsilikimą tik per 30–40 metų, šalies ekonomika neužtikrina pakankamų socialinės plėtros ir užimtumo sąlygų;

- maža vidaus rinka;

- klimatas užsienio tiesioginėms investicijoms Lietuvoje nėra pakankamai palankus konkuruojanti dėl jų su kitomis šalimis;

- plėtodama savo ekonomiką, Lietuva gali disponuoti labai kukliais nuosavais gamtos ištekliais, blogėja demografinė situacija;

- ekonomikos plėtros veiksniai nėra šiuolaikiško lygio: darbo jėgos prisitaikymas prie rinkos reikmių nepakankamas, fizinis kapitalas daug kur technologiškai atsilikęs, silpna inovacinė veikla, nėra mokslo ir gamybos kooperavimo sistemos, veikiančios pagal šiuolaikinį inovacijų modelį, žemas verslumo lygis;

- Lietuva neturi mokslo ir technologijų plėtros strategijos, kuri būtų nacionalinės plėtros strategijos šerdis, smarkiai atsilieka kompiuterizacijos ir informacinių technologijų naudojimo srityje;

- nešiuolaikiška pramonės struktūra, labai maža dalis aukštųjų technologijų gamybos, nesiformavusi verslo paslaugų infrastruktūra, konkurencingumo stokoja žemės ūkis, neišplėtota gamybinė ir socialinė kaimo infrastruktūra;

- didžiulių investicijų reikia transporto infrastruktūrai modernizuoti ir aplinkosaugai gerinti, neefektyviai naudojamas energetikos potencialas, neracionaliai energiją vartoja visa ekonomika;

- perėjimo į rinkos ekonomiką sąlygomis susiformavo smunkančios pramonės regionai, kur ilgalaikiai negatyvūs ekonominiai ir socialiniai

padariniai, arba miestai (Akmenė, Tauragė, Marjampolė, Didžiasalis ir kt.);

- Lietuva neturi ūkio plėtros valstybinio strateginio valdymo ir nacionalinio konkurencingumo plėtojimo patirties.

Galimybės:

- būdama ES nare, Lietuva galės: naudotis didžiule ES rinka, integruotis į Europos technologinę ir skaitmeninę erdvę, išvirtinti kontinentinės Europos transporto paslaugų rinkoje, gauti solidžią finansinę ir techninę pagalbą, perimti institucinę ir administracinę patirtį, ginti ekonominius savo interesus, daryti įtaką ES ekonominei politikai, turėti stabilią valiutą ir makroekonominę aplinką;

- tinkamai naudodamasi globalizacijos procesais ir ūkio internacionalizacija, Lietuva galės plėsti pramonės ir paslaugų gamybinę kooperaciją, perimti naujas technologijas ir patirtį, gauti nebrangias finansines paslaugas;

- atsigaunanti Rusijos ekonomika atvers geras sąlygas Lietuvos įmonėms šioje rinkoje panaudoti buvusią patirtį ir veiklos Vakarų šalių rinkose kompetenciją;

- globalus maisto poreikio augimas, ekologiškų maisto produktų paklausa ir biotechnologijos laimėjimai atvers naujų galimybių žemės ūkiui ir maisto pramonei;

- modernių ir pirmiausiai informacinių technologijų plėtra leis sukurti kokybiškas gerai mokamas darbo vietas, panaudoti turimą darbo jėgos potencialą, daugiau investuojant į kvalifikuotam darbuimilias šakas;

- į Lietuvos pirminės energijos balansą vis didesnę indėlį įneš atnaujinantys ir vietiniai energijos išteklių (nafta, durpės, vėjo ir hidroenergetika, kt.).

Grėsmės:

- ekonomikos internacionalizacija lems stiprius išorinius iššūkius nacionalinės ekonomikos plėtrai ir šalies ekonominei politikai, įstojus į

Ekonominę ir pinigų sąjungą Lietuvos savarankišką reagavimą į makroekonominis šokus gerokai varžys stabilios išdžo politikos reikalavimai;

- dabar muitų apsaugoti ūkio sektoriai, įstojus į ES, atsidurs susitprėjusios konkurencijos aplinkoje, importas iš trečiųjų šalių tiek vartotojams, tiek gamintojams kai kuriais atvejais pa-brangs;

- didžiausia potenciali grėsmė pramonės ir pa-slaugų plėtrai bus neteisingai valstybės lygme-niu suvokta mokslo, žinių ir inovacijų svarba;

- tikėtina, kad lėtai formuosis verslo kultū-ra, didelė dalis visuomenės nebus iniciatyvi, lauks valstybės paramos, nepakankami bus nau-dojami skatinamieji svertai;

- nepalankus apmokestinimas ir pernelyg su-dėtinga pajamų apskaičiavimo ir deklaravimo tvarka gali sulėtinti taupymo didėjimą ir inves-tavimo kultūros ugdymą;

- nepakankamas darbo rinkos lankstumas ir mobilumas aštrins nedarbo problemas, taip pat trukdys inovacijoms ir modernių technologijų plėtrai, „protų nutekėjimas“ silpnins intelekti-nį šalies potencialą, sukels depopuliaciją, aš-trins kvalifikuotos darbo jėgos stygiaus ir ne-kvalifikuotos darbo jėgos pertekliaus problemas šalyje;

- energijos tiekimas Lietuvai gali būti leng-vai pažeidžiamas, jei kiltų politinis konfliktas su Rusija, ankstyvas Ignalinos AE uždarymas be reikiamo finansavimo iš Europos Sąjungos ir tarptautinių finansų institucijų taps nepake-liama našta šalies ekonomikai.

2. Lietuvos ekonomikos vizija ir plėtros valstybės misija

Ilgalaikiai strateginiai ekonominio augimo sprendimai turi remtis tam tikra šalies ekono-mikos perspektyvos vizija. Ekonominio augi-mo strategijoje būtina ne tik numatyti, kokiais

tempais ir dėl kokių veiksnių turi didėti realus bendrasis vidaus produktas, bet ir apibrėžti svarbiausius nacionalinės ekonomikos, kuri ši produktą kurs, bruožus. Patys ekonominio au-gimo tempai ir veiksniai priklauso nuo to, ko-kia šalies ekonomika bus plėtojama.

Šalies ekonomikos vizija ir traktuojama kaip apibendrintas supratimas ir suvokimas, kokią ekonomiką siekiama išplėtoti. Vizija yra tik ša-lies ekonomikos ateities paveikslas, susietas su ilgalaikė perspektyva, nebūtinai konkrečiai api-brėžiant jos trukmę. Tuo tarpu misija ir tikslai susiejami su kiek galima konkrečiau apibrėžtu laiko periodu ir nustatytais įvykdymo terminais. Misija ir tikslai turi normatyvinį pobūdį, t.y. įpa-reigoja valstybę tam tikriems veiksams ir sprendimams. Tuo tarpu vizija tokio įpareigo-jamojo vaidmens neatlieka.

Nėra griežtų ir tikslų taisyklių, kurios api-brėžtų, koks turi būti visas šalies ekonomikos vizijos tekstas. Mokslinių ekspertų pateiktame strategijos projekte vizijos tekstas apibendrin-tai apibūdina šalies ekonomikos ateities paveikslą dviem aspektais: vidinės socialinės ekono-mikos paskirties aspektu ir ekonomikos tarptau-tinės konkurencijos aspektu. Vizijoje atsispin-dėti esminiai šalies ekonomikos pokyčiai ir svarbiausi tuos pokyčius lemiantys veiksniai. Siekiant, kad vizijos formuluotės tekstas būtų įtikinamesnis ir įtaigesnis, jame stengtasi labiau perteikti realybę, o ne fantaziją, įvertinti susi-klosčiusios ekonominės situacijos gerėjimo są-lygas. Vizija nesiremia vienintele politinė ekono-mine doktrina arba ideologija, nes tikslinga maksimaliai stengtis pasiekti politinių partijų su-tarimą dėl šalies ekonomikos vizijos.

Nesant galimybės pateikti šiame straipsnyje bendrosios strategijos dokumente esantį ištisa vizijos formuluotės tekstą (ši tekstą parašė E. Vilkas), išskirsime iš jo tik svarbiausias Lie-tuvos ekonomikos ypatybes:

- visiškai integruota į ES ekonominę, skaitmeninę ir žinių erdvę ekonomika, kuri plėtosis daugiausiai prisitaikydama prie dinamiškai besiplėtojančių ir gilėjančių globalizacijos procesų ir jais naudodamasi;

- visiškai prisitaikiusi prie ES ekonominės tvarkos ir turinti sklandžiai veikiančią rinkos mechanizmų sistemą ekonomika, kurioje, gerėjant ekonominei situacijai ir tobulėjant valstybės administraciniais gebėjimams, korupcijos lygis ir kriminalinio pasaulio įtaka verslui bus ženkliai sumažėję;

- žiniomis besiremianti ekonomika. Tačiau žinių visuomenė yra itin sudėtingas iššūkis Lietuvai ir su juo gali nepavykti susitvarkyti, jei nebus pasiektas plačių visuomenės sluoksnių sutarimas ir stipri intelektualai politinė valia;

- bendradarbiaujant su užsienio partneriais ir į privatų bei viešojo administravimo sektorius atėjus daug jaunų specialistų, baigusių ekonomikos ir vadybos mokslus Lietuvos ir užsienio universitetuose, bus gerokai padidėję šalies verslumo ištekliai ir pagerėjusi jų kokybė;

- modernizavus valstybės ekonominę politiką bei naudojantis ES finansine ir technine parama, iki 2015 metų pagal BVP vidutiniškai vienam gyventojui rodiklį bus pasiektas daugiau kaip 50 proc. būsimojo ES vidurkio lygis, kuris iš esmės leis įgyvendinti europinį socialinį ekonominį modelį – gerovės valstybės, kur mažas, neviršijantis racionalaus nedarbas, didelė darbo kaina, stiprios socialinės garantijos, veiks gerai koordinuotos socialinio draudimo ir socialinės paramos sistemos, aprėpiančios visus gyventojus ir padengiančios visas socialines rizikas, minimalus skurstančių šeimų skaičius ir aukštas socialinės sąnaglaudos lygis;

- ekonomikos augimo veiksniai – darbo jėga, kapitalas, žinios ir verslumas – bus pakankamai išplėtoti, kad Lietuva per artimiausius 30–40 metų galėtų susilyginti su vakarinėmis ES narėmis pagal ekonominę išsivystymą;

- darbo jėgos rinka lanksti, joje dominuos kvalifikuotų, mokančių naudotis moderniomis informacinėmis technologijomis specialistų poreikis, internetas sudarys sąlygas neakivaizdžiai eiti mokslus garsiausiuose pasaulio universitetuose, efektyviai funkcionuos mokymosi visą gyvenimą sistema, kvalifikacijos lygis Lietuvoje mažai tesiskirs nuo vakarietiškojo, darbo jėga pakankamai mobili, pasiekta artima ES lygiui darbo vietų kokybė: atlyginimai, darbo santykiai, darbo sauga ir pan.;

- fizinė infrastruktūra bus modernizuota, praktiškai neliks technologinio atsilikimo ryšių ir automobilių kelių srityje, transporto infrastruktūrą integravus į svarbiausias magistrales ir transeuropinius tinklus, gerokai padidės tranzito apimtys, visiškai bus pertvarkyta elektros energetika, energetika integruota į Vakarų ir Rytų energetikos sistemas ir sugebės konkuruoti atviroje tarptautinėje energijos rinkoje;

- technologinis gamybos lygis daugeliu atvejų bus europinis, o vidutiniškai nuo jo ne daug atsiliks, tačiau tai neužtikrins vakarietiškojo ekonomikos našumo, kadangi į gaminius ir paslaugas įdėta pridėtinė vertė (žinios, mokslas) dar bus mažesnė;

- bus užtikrinama darni, tvari šalies raida, suderinta su Lietuvos aplinkos apsaugos programomis oro, vandens, biologinės įvairovės, Baltijos jūros bei Kuršių marių apsaugos ir atliekų tvarkymo tikslais, tarptautiniais įsipareigojimais ir ES standartais, taip pat su ekonominėmis šalies galimybėmis, regionų ekonomika plėtojama atsižvelgiant į regiono turimus išteklius ir prioritetines plėtros kryptis, išryškinant regiono savitumą, sumažės regioniniai skirtumai;

- Lietuvos kaimas taps patraukliu erdve darbui, gyvenimui ir poilsiui, jame bus išplėta gamybinė ir socialinė infrastruktūra, padaugės stambių specializuotų ūkių, bus plėtojami tradicinio ir smulkaus žemės ūkio verslai, susiformuos išsilavinusių ir iniciatyvių žmonių bendruomenė, sveika aplinka.

Ekonomikos plėtros valstybės misijos formuluotės tekstas rodo pagrindines valstybės tikslines nuostatas ir reziumuoja šias nuostatas ir kryptis pagrindžiančią argumentaciją. Ekonomikos plėtros srityje valstybės misija yra daugialypė ir esminė. Rengiant misijos formuluotės tekstą (jį parašė E. Vilkas), atsižvelgta į gana aštrius ideologinius ginčus dėl valstybės vaidmens įvairiose ekonomikos srityse. Šalies ekonomikos plėtros ilgalaikėje strategijoje Lietuvos valstybės misijai priskirtos daugmaž visuotiniai sutariamoms veiksmų kryptis:

- garantuoti makroekonominį šalies stabilumą;
- garantuoti žmogaus kapitalo plėtrą;
- įtvirtinti ekonominės plėtros kultūrą (nešališka augimo skatinimo politika);
- gerinti fizinę infrastruktūrą;
- tobulinti rinkos mechanizmus;
- įvesti efektyvias taisykles, formuojančias palankią verslui aplinką;
- skatinti konkurenciją;
- remti mokslinius tyrimus ir technologinę plėtrą;
- sukurti šalyje inovacinės plėtros sistemą ir atitinkamą kultūrą;
- garantuoti palankias užsienio prekybos sąlygas;
- organizuoti socialinę partnerystę šalies pažangai pasiekti;
- siekti sklandžios integracijos į ES.

Ilgalaikėje ekonomikos plėtros strategijoje pabrėžiama, kad sritys, kuriose valstybė pagrįstai turi didelę įtaką gerinant ekonomikos augimo sąlygas, yra įvairios ir platesnės, negu paprastai manoma. Valstybės misijoje turi dominuoti veiksmai, kuriais siekiama tiesiogiai ar netiesiogiai paveikti ekonominių agentų veiklą, nes būtent jie suka ekonomiką. Padėti ekonomikos agentams realizuoti savo plėtotės paskatas ir padaryti taip, kad jie tų paskatų turėtų, ypač paskatas inovacijoms, yra svarbiausia

valstybės misija. Kita ypatingos svarbos valstybės misija – sklandi Lietuvos integracija į ES. Visų galimų ES fondų lėšų gavimas ir tikslingas naudojimas perspektyviems tikslams pasiekti yra būtina spartaus ekonominio augimo sąlyga.

3. Strateginiai Lietuvos ekonominio augimo tikslai

Strateginiai tikslai transformuoja vizijos ir misijos bendrąsias nuostatas į tiksliau apibrėžtus įsipareigojimus, kas ir kada bus pasiekta užtikrinant spartesnę ir stabilų šalies ekonominę augimą iki 2015 metų. Bendrosios strategijos dokumente strateginiai tikslai detalizuoti ir konkretinami trimis lygiais, susisteminant juos į vadinamąjį tikslų medį. Pirmu lygiu pateiktas **generalinis strateginis tikslas**, kuris bendriausiu pavidalu nusako Lietuvos ekonomikos plėtros iki 2015 orientaciją į šalies materialinės ir dvasinės gerovės plėtojimą: *sukurti materialinius pagrindus šalies materialinei ir dvasinei gerovei plėtoti, kurią apibendrintai nusako:*

- *stabili ekonominė plėtra;*
- *sveika gamtinė aplinka dabar ir ateities kartoms;*
- *asmens fizinis, teisinis ir socialinis saugumas;*
- *žmogaus kapitalo plėtra;*
- *pilietinės visuomenės plėtra;*
- *kultūra ir poilsis.*

Turi būti plėtojamose žmogaus pasirinkimo galimybės visais jo gyvenimo aspektais – ekonominiu, socialiniu, kultūriniu ir politiniu, užtikrintas žmogaus galių stiprinimas, investuojant į jo švietimą, lavinimą ir sveikatos apsaugą (žmogaus kapitalo didinimą), kuris turi aprėpti visus šalies gyventojus, sudarytos sąlygos naudotis savo galiomis ekonominei ar kūrybinei veiklai, politikoje, visuomeniniame gyvenime bei poilsui.

Antro lygio strateginiai tikslai nusako pagrindines plėtros kryptis atskiriems socialinės ir ekonominės plėtros aspektams bei ūkio sektoriams. Šiuo lygiu Lietuvos **ekonominio augimo strateginis tikslas** suformuluotas toks: *plėtoti ir efektyviai išnaudoti veiksnius, užtikrinančius spartų ir stabilų nacionalinės ekonomikos augimą, iki 2015 metų sukuriant tvirtą pagrindą Lietuvos priartėjimui prie vidutinio ES lygio pagal BVP vienam gyventojui rodiklį per 30–40 metų*. Trečiu lygiu jis išskleidžiamas šiais detalesniais strateginiais tikslais:

- užtikrinti stabilius metinius ekonominio augimo tempus: 7 proc. – optimistinis lygis, 6 proc. – vidutinis lygis, 5 proc. – pesimistinis lygis;

- per artimiausius penkerius metus užtikrinti kompleksinį visų tiesioginių ir netiesioginių ekonominio augimo veiksnių plėtojimą ir veiksmingą išnaudojimą, rengiant ir įgyvendinant metines ir vidutinės trukmės (3–7 metų) ekonominio augimo spartinimo priemonių bei veiksmų programas;

- per artimiausius penkerius metus sukurti ir plėtoti šių prioritetinių ekonominio augimo veiksnių plėtros ir efektyvaus naudojimo mechanizmą: politinis ir makroekonominis stabilumas, aukštosios ir informacinės technologijos, žmogaus kapitalas, privačios vidaus ir užsienio tiesioginės investicijos, plėtros orientacija į eksportą;

- per artimiausius 12–15 metų užtikrinti perėjimą nuo ekstensyvaus prie intensyvaus ekonominio augimo, kol kas maksimaliai išnaudojant ekstensyvaus augimo galimybes ūkio plėtrai tempams spartinti;

- pajungti šalies ekonomikos augimo tempų spartinimo ir stabilizavimo tikslams ekonomikos struktūrinės plėtros politiką, susiejant ją su eksporto diversifikacijos ir nacionalinio konkurencingumo pasaulinėje rinkoje didinimo tikslais.

Strateginių ekonominio augimo tikslų įgyvendinimas leis sparčiau likviduoti šalies ekonominį atsilikimą nuo išsivysčiusių ES šalių. Kadangi Lietuva ženkliai atsilieka nuo ES vidurkio pagal BVP vienam gyventojui rodiklį (apie 8,5 karto, skaičiuojant JAV doleriais pagal valiutų keitimo kursą, ir apie 3,5 karto pagal perkamosios galios paritetus [11; 12]), strateginiai ekonomikos augimo tikslai iki 2015 metų turi apibrėžti, koku tempu turi didėti BVP ir kokių veiksnių dėka, kad būtų užtikrintas Lietuvos ekonominio išsivystymo lygio priartėjimas prie ES vidurkio per apibrėžtą laikotarpį. Taigi Lietuvos ekonominio išsivystymo lygio priartėjimo prie ES vidurkio laikotarpio trukmė yra pradinis konkrečiai apibrėžtas šalies ekonominio augimo ilgalaikėje strategijos tikslas.

Esant 6 proc. vidutiniam metiniam ekonomikos augimo tempui, 2030 metais Lietuva beveik pasiektų ES vidurkį pagal BVP vienam gyventojui rodiklį, jei vidutinis metinis ekonominio augimo tempas ES šalyse ilgalaikėje perspektyvoje išliktų toks pat, koks buvo per ankstesnį 30 metų laikotarpį [11]. Kadangi 6 proc. vidutinis metinis ekonominio augimo tempas Lietuvoje per ilgą 30 metų laikotarpį laikytinas optimistiniu, šalies ekonominio išsivystymo lygio susilyginimo su vidutiniu ES lygiu tikslo įgyvendinimas sietinas su 30–40 metų (gal net ilgesniu) laikotarpiu. Taip pradinio strateginio tikslo įgyvendinimo terminai gerokai viršys rengiamos Lietuvos ūkio plėtros ilgalaikės strategijos horizontą – 2015 metai. Artimiausius 12–15 metų vidutinis metinis ekonomikos augimo tempas turėtų būti didesni: optimistinis 7 proc., vidutinis 6 proc., pesimistinis 5 proc., kadangi ekonominio augimo spartinimo negalima atidėlioti, be to, esant žemesniam ekonomikos lygiui paprastai lengviau pasiekiami dideli tempai.

Patariaisiais metais ekonomistų dėmesį prikaustė Airijos ir Pietryčių Azijos šalys (Pietų

Korėja, Singapūras, Honkongas, Taivanas) ekonominio augimo pamokos. Šių šalių patirtis rodo, kad nebuvo kokios nors vienos lemiamos ekonominio augimo priežasties. Jų sėkmė – rezultatas kombinacijos daugelio veiksnių, kurie padarė ekonominį augimą ne tik būtina, bet ir fiziškai galimą. Visų šių šalių sėkmę daugiausia lėmė pragmatizmas ir kompleksiškas formuojant ekonominę politiką. Todėl Lietuvoje per artimiausią penkmetį būtina užtikrinti kompleksinį visų ekonominio augimo tiesioginių veiksnių (gamtos išteklių, darbo išteklių, realus kapitalas, techninė ir technologinė pažanga, gamybos organizavimo ir verslumo gebėjimų lygis) ir netiesioginių veiksnių (investicijos, vartojimo išlaidos, valstybinės išlaidos, rinkos monopolizavimo laipsnis, mokesčių, pinigų-kredito ir finansų sistemos tobulumas, eksporto plėtros skatinimas, ekonominių išteklių persikirstymas, pajamų paskirstymas) plėtojimą ir efektyvų naudojimą. Kompleksiškumui užtikrinti būtina rengti ir įgyvendinanti metines ir vidutinės trukmės (3–5 metų) ekonominio augimo spartinimo priemonių ir veiksmų programas.

Siekiant plėtoti ir efektyviai naudoti ekonominio augimo veiksnius, tikslinga išskirti dėmesį sutelkti į svarbiausius arba prioritetinius veiksnius. Apibendrinant teorinius argumentus ir kitų šalių patirtį, ilgalaikėje strategijoje prioritetiniai išskirti šie Lietuvos ekonominio augimo veiksniai:

- politinis ir makroekonominis stabilumas;
- techninė ir technologinė pažanga, grindžiama aukštosiomis ir informacinėmis technologijomis;
- investicijos į žmogaus kapitalą;
- privačios vidinės ir užsienio tiesioginės investicijos;
- į eksportą orientuota besivejančioji plėtra.

Tiesioginių ir netiesioginių veiksnių poveikio ekonomikai laipsnis lemia ekonominio au-

gimo tipą. Teoriškai skiriami ekstensyvaus (augimą užtikrina kiekybinis ekonominių veiksnių padidėjimas, nekintant darbo našumui ir likusių ekonominių veiksnių produktyvumui) ir intensyvaus (augimo mastas viršija naudojamų ekonominių išteklių augimo mastą dėl didėjančio ekonominių veiksnių produktyvumo) ekonomikos augimo tipai. Intensyvus ekonomikos augimas kuo greičiau turi tapti Lietuvos ekonominio augimo strategijos pagrindu. Tačiau ekstensyvas augimas – paprastesnis ekonominio augimo tipas. Dabartinėje stadijoje jis pranašesnis tuo, kad garantuoja lengvesnį kelią spartinti ūkio plėtros tempus, leidžia palyginti greitai ir pigiai didinti šalies ekonominį potencialą. Lietuva kol kas yra perėjimo nuo ekstensyvaus prie intensyvaus ekonominio augimo stadijoje. Tuo tarpu Vakarų šalys baigė savo ekstensyvią ūkio plėtrą ir perėjo į intensyvaus augimo kelią pirmojoje XX a. pusėje.

4. Lietuvos ekonominio augimo strategijos įgyvendinimo veiksmai ir priemonės

Ekonomikos plėtros ilgalaikėje strategijoje apibrėžiamos pagrindinės priemonės ir svarbiausi veiksmai, užtikrinantys šalies ekonominio augimo ilgalaikių strateginių tikslų įgyvendinimą. Tai makroekonominę politiką, ekonomines reformas, kai kurių ekonomikos šakų ir sričių plėtros politiką nusakančios svarbiausios nuostatos.

Strategijoje pabrėžiama, kad makroekonominės politikos pagrindinis uždavinys yra plėtoti ir efektyviai išnaudoti veiksnius, užtikrinančius spartesnį ir stabilų nacionalinės ekonomikos augimą per artimiausius tris keturis dešimtmečius. Svarbiausi ekonominiai instrumentai, kuriuos valstybė gali tiesiogiai kontroliuoti, yra tik mokesčių dydžiai ir valstybės išlaidos. Todėl makroekonominio požiūriu spar-

tesnio ekonominio augimo ilgalaikiai strategijai įgyvendinti didžiausią įtaką turės išdo politika. Iki šiol valiutų valdybos modeliu grindžiama Lietuvos pinigų politika padėjo stabilizuoti ir išlaikyti prognozuojamą monetarinę situaciją šalyje. Artimiausią dešimtmetį svarbiausias pinigų politikos tikslas bus garantuoti nuoseklų Lietuvos išiliejimą į euro zoną ir sklandžią Lietuvos banko integraciją į Europos centrinių bankų sistemą. Ribotą ir vis mažėjantį vaidmenį ekonominio augimo ilgalaikiams strateginiams sprendimams turi kainų ir darbo užmokesčio reguliavimo politika.

Pagrindiniai mokesčių tarifai Lietuvoje, palyginti su išsivysčiusiomis šalimis ir šalimis kandidatėmis į ES, yra gana vidutiniški. Bet bendroji mokesčių našta, kurią galima matuoti visų konsoliduotų valstybės pajamų ir šalies BVP santykiu, Lietuvoje gerokai mažesnė nei minėtose šalyse. Vienintelis būdas pasiekti didelį ribinį valstybės finansų padėties pagerėjimą – sutvarkyti mokesčių sistemą, nedidinant mokesčių tarifų, bet likviduojant gausias mokesčių sistemos skyles.

Didesnioji valstybės išlaidų dalis Lietuvoje tenka visuomeninėms gėrybėms (valstybės gynimas, viešoji tvarka, valstybės valdymas) ir iš dalies privačioms gėrybėms (švietimas, sveikatos priežiūra) teikti. Valstybės investicijų Lietuvoje nepakanka subalansuotai ekonominei plėtrai ir spartesniam ekonominiam augimui. Su pertrūkišiais finansuojami svarbūs infrastruktūriniai projektai, dėl ko jie tampa gerokai brangesni. Norėdama daugiau investuoti, valstybė turi didinti savo pajamas. Strategijoje pabrėžiama, kad valstybės pajamų ir BVP santykio didinimas, priartinant jį prie išsivysčiusių šalių lygio, neprieštaruoja spartesnei ekonominei plėtrai. Privačios investicijos priklauso ne tiek nuo mokesčių lengvatų ir investuotojų biudžetinio apribojimo, kiek nuo ūkio augimo perspektyvų. Valstybės finansines galimybes strategi-

jos įgyvendinimo laikotarpiu ribos būtinybė užtikrinti ir kitų poreikių (integracija į ES, stojimas į NATO, žemės restitucija ir žemės reforma, sveikatos apsaugos sistemos, švietimo ir pensijų reforma, indėlių atkūrimas ir Ignalinos atominės elektrinės uždarymas) finansavimą.

Lietuvoje pereinamasis laikotarpis iš esmės baigėsi, ekonomika funkcionuoja kaip rinkos ekonomika, ekonominių reformų dėka įgyvendinti svarbiausi rinkos ekonomikos principai. Tolesnių ekonominių reformų pobūdį lems būtinybė suderinti ekonominius įstatymus ir institucijas su ES direktyvų reikalavimais. Be to, reikės permanentiškai tobulinti ūkio institucinius mechanizmus, kintant ūkio funkcionavimo sąlygoms ir šalies tikslams. Narystė ES garantuos palankias ir stabilias ekonomines sąlygas, todėl Lietuva galės vykdyti ekonomines reformas nesiblaškydama ir orientuodamasi į ilgalaikius plėtros tikslus bei naudodamasi šiuolaikiniais ekonomikos augimo veiksniais.

Individus gausinti žinias, įgyti gebėjimų jas realizuoti, skirti pastangas ir investicijas rezultatui pasiekti verčia paskatos, ir jos labai svarbios spartinant šalies ekonominį augimą. Palankią aplinką realizuoti paskatas galima sukurti geru šalies valdymu ir atitinkamomis institucijomis. Todėl svarbiausia ekonominių reformų kryptis yra rinkos mechanizmų ir institucinių jų realizavimo tobulinimas. Strategijoje pabrėžiamas tolesnio rinkos liberalizavimo Lietuvoje tikslingumas, užtikrinant, kad rinkos mechanizmai funkcionuotų savaimingai, „varomi“ individualių paskatų, o valstybės administracinis kišimasis būtų minimalus. Tačiau rinkos ekonomika turi remtis institucijomis, atliekančiomis reguliavimo ir kitas funkcijas tose srityse, kur rinka nesugeba pasiekti efektyvaus išteklių paskirstymo, o tiksliau ten, kur dėl kokių nors priežasčių neveikia konkurencija. Nors kartais ir teigiama, kad rinkos liberalizavimas – tai reguliavimo panaikinimas, iš tikrųjų yra atvirk-

čiai: juo rinka liberalesnė, tuo didesnis krūvis tenka reguliavimo institucijoms.

Be valstybės išdo ir pinigų politikos, strategijoje taip pat išskiriama valstybės industrinė politika kaip šalies ekonomikos augimo tempams ir struktūrinei plėtrai įtakus veiksnys. Industrinė politika ekonominius išteklius (darbo jėgą ir kapitalą) nukreipia į sektorius, kurie laikomi svarbiais ekonomikos augimui spartinti. Industrinė politika apima valstybės sąmoningai vykdomą tokių sektorių subsidijavimą arba kitoki augimo skatinimą. Kadangi industrinė politika visuomet remia tam tikrą nacionalinės ekonomikos dalį kitų sąskaita, Lietuvoje bus tokios politikos šalininkų ir priešininkų. Pagrindinė problema šiuo atveju yra kriterijai, pagal kuriuos turi būti parenkami valstybės remiami (prioritetiniai) ekonomikos sektoriai.

Strategijoje pabrėžiama, kad remiantis vien šalies ekonomikos augimo spartinimo motyvais, išskirti valstybės remiamus kaip prioritetinius ūkio sektorius nėra tikslinga. Atsižvelgiant į ūkio struktūros integralumo, nacionalinio konkurencingumo ir valstybės saugumo kriterijus, prie prioritetinių galima priskirti šakas, plėtojančias šiuolaikiniam nacionaliniam ūkiui veiksmingai funkcionuoti būtina gamybinę infrastruktūrą (energetika, transportas, telekomunikacijos) ir socialinę infrastruktūrą (švietimas ir mokslas, kultūra, sveikatos priežiūra, aplinkosauga). Modernių technologijų ekonomikos prioritetine kryptimi turėtų būti aukštųjų technologijų produktų gamyba visose ūkio šakose, kur tokios technologijos naudojamos. Šakos specifiškai lemia žemės ūkio, kaip prioritetinio ekonomikos sektoriaus, traktavimą. Tačiau tai nereiškia, kad šios šakos, ypač jų paslaugos, būtinai turi būti valstybės subsidijuojamos ar kitaip remiamos. Paramos pobūdį nusako ir gerokai ją riboja galiojantys įstatymai ir tarptautiniai susitarimai.

Visoms minėtoms šakoms būdingas prioretų ilgalaikiškumas. Specifinėmis sąlygomis kai kuriems pramonės ir paslaugų srities poškaiams valstybė gali suteikti trumpalaikį prioritetą, jei ji gali pateisinti savo intervenciją ekonomiais, socialiniais ar šalies saugumo argumentais, kad šie poškaičiai yra laikytini išskirtiniais konkrečiam laikotarpiui, ir jei išteklių judėjimas į juos yra nepakankamas dėl pačios rinkos trūkumų. Pavyzdžiui, siekdama gauti didesnę ES struktūrinių fondų paramą, Lietuva dabar rengiamame 2004–2006 metams Bendrajame programavimo dokumente privalės nurodyti, kokios veiklos rūšys atskirose ūkio srityse ir regionuose yra prioritetinės [13]. Dabar nėra aiškios ir įtikinamos tokių prioritetų sąrašo argumentacijos ilgam laikotarpiui iki 2015 metų.

Išvados

Šalies ekonominio augimo strategijoje numatyti tik bendriausi ir svarbiausi strateginiai tikslai ir priemonės jiems pasiekti. Todėl būtina strateginius tikslus, veiksmus ir priemones detalizuoti ir konkretinti nacionalinėse programose, Vyriausybės programose ir veiksmų planuose, ministerijų ir kitų valstybės žinybų veiksmų planuose. Šalies ekonomikos vizija, ekonomikos plėtros valstybės misija ir strateginiai tikslai leis sujungti ir suderinti visas nacionalines programas. Vyriausybės programose ir veiksmų planuose reikės numatyti strategijos įgyvendinimo veiksmus ir priemones, vykdytojus ir įvykdymo terminus, finansavimo apimtis ir šaltinius.

Strategijos parengimas siejamas su šalies ekonomikos plėtros strateginio valdymo, kaip valstybės funkcijos, plėtojimu Lietuvoje. Bendras valstybės valdymo institucijų specialistų ir mokslinių ekspertų darbas davė pirmą svarbų rezultatą: jau turime Lietuvos ekonomikos plėtros iki 2015 metų strategijos projektą. Be

abejonės, jo dar negalima laikyti tobulu, bet nebe taip sudėtinga bus vėliau patikslinti strategijos dokumentus. Labai svarbu, kad toks strategijos atnaujinimas taptų nuolatinis. Reikės dar išspręsti labai sudėtingas organizacinio ir politinio pobūdžio problemas, kad šalies

ekonomikos plėtros strateginis valdymas taptų visiškai gyvybinga valstybės valdymo funkcija Lietuvoje, apimanti nenutrūkstamą ir cikliškai atsinaujinančią strateginės analizės, strategijos rengimo, koregavimo ir įgyvendinimo procesą.

LITERATŪRA

1. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija (projektas), 2002 <http://www.ekm.lt/catalogs/33/index.shtml>

2. Kolektyvinė monografija „Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikė strategija“ // Lietuvos mokslas. 2002, knyga 41.

3. Vasiliauskas A., Vilkas E. Lietuvos ekonomikos plėtros ilgalaikė strategija: metodologiniai principai ir strateginiai sprendimai // Pinigų studijos. 2002, Nr. 4.

4. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. N. Y.: Free Press, 1990.

5. Vilkas E. Lietuvos ekonomikos ilgalaikės plėtros strategija // Ekonomika. 1999, Nr. 49.

6. Vasiliauskas A. Lietuvos ekonomikos plėtros strategijos kūrimo ir įgyvendinimo metodologiniai principai // Pinigų studijos. 2000, Nr. 4.

7. Vasiliauskas A. Strateginis valdymas. Vilnius, Enciklopedija, 2002.

8. Jucevičius R. Strateginis organizacijų valdymas. Vilnius: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras, 1998.

9. Lynch R. Corporate Strategy. Boston: PITMAN Publishing, 1997.

10. Kviečiame pasvarstyti (internetu svetainė), 2001, <http://www.svarstome.lt>

11. GNI per capita, Atlas method and PPP, 2000 <http://www.worldbank.org/data/databytopic>

12. Vasiliauskas A. Lietuvos ir Europos Sąjungos šalių ekonomikos išsivystymo ir augimo palyginamoji analizė // Pinigų studijos. 2000, Nr. 2.

13. Europos Sąjungos parama Lietuvai (internetu svetainė), 2002 <http://www.esparama.lt>

LITHUANIA'S ECONOMIC GROWTH: LONG-TERM STRATEGIC DECISIONS

Aleksandras Vasiliauskas

Summary

The article concisely summarizes the basic long-term strategic decisions of the economic growth in the strategy for development Lithuania's economy. The draft of that strategy was prepared by scientific expert groups (the author of this article was one of the methodical guides) formed under the Ministry of National Economy by the resolution of the Government of Republic of Lithuania.

An attempt is made to describe briefly the basic results of the SWOT analysis (strengths, weaknesses of and opportunities, threats for Lithuania's economy), the vision of national economy, the state mission for national economic development, the basic strategic goals, the economic reforms and the state policy ensuring the strategy implementation.

Įteikta 2002 m. spalio mėn.